

ПРИЧА О ТРАГИЧНОЈ ЉУБАВИ ШАНКА И БОНКЕ "Шанко си Бонка залиби"

Први део текста написао Власта Станисављевић Шаркаменац, у Паризу 12. априла 2012. године, и објавио на веб сајту <http://www.riznicasrpska.net/muzika/index.php?topic=1140.0> Текст песме и црно-бела фотографија преузети из часописа за књижевност, уметност и културу "БУКТИЊА", Број 34, издавач "Крајински књижевни клуб", Неготин 2012. Слике Шанка и Бонке фотографисане у Народном музеју у Зајечару.

Плаво се небо зна прсликати у води речној и морској, прозирно у очима девојчице, а тмурно и сиво на зиду казамата и у очима самотног човека, баш као што се сада прсликавало на зиду пожаревачког казамата и у очима једнога краља, који је био више тужан него ведар - краља Милана, који се управо беше прогласио краљем Србије, а био у посети затвору.

— Да ли је мој народ чекао тренутак мога проглашења, или, како изгледа, баш и није, кад ми је само Фрања Јосиф честитао? - грмну као из топа на према њему хладнокрвне службенике затвора, тресну вратима и изјури из канцеларије на затворско двориште, којим ће се упутити сâм, без пратње, до капије где су га чекали. Истрчаше службеници, али их он махом руке удаљи од себе. Корачао је покрај зида у којем се заиста огледало једнако хладно и сиво небо, као што је било и његово срце.

Али наједном краљево лице поче да прима блажен изглед и корак да му показује да застајкује, јер из неке од многих ћелија, кроз омалени затворски прозор, бејаше у његове уши долазила тако задивљујућа арија, да би и најсмркнутији човек морао да се опусти. Тад дозвола службенике у лук савијеним кажипрстом, како би му одговорили ко то свира. Рекли су:

— Има ту један лакши осуђеник који свакога дана уз виолину *пева свој роман*, који га је и довео у затвор - и одмах ту примише наредбу да певача доведу сместа у засебну канцеларију, где га је чекао само краљ.

— Александар Дишковић се зовем, Ваше величанство, зову ме и Шанко, а служио сам вашу војску у врањанском крају и 66. и 67-ме. Знам, питаћете ме зашто сам осуђен - то Вам могу рећи само кроз песму, коју певам о себи, као да сам неко трећи, а не ја лично, овај којега видите. Ето:

— *Шанко си Бонка залиби?* - започе драматично Шанко и ту му се, одмах, код првих нота наврчише очи сузама, као да кулминација драме неће доћи тек касније, али је присутност

краља навела певача на брзо изношење првог осећања - туге, зато је готово већ заплакао, и продужио:

— *Либи ја Шанко, грли ја, година и половина* - но, четврти стих, загрцнут, готово једва разумљиво и тешко изговори: али га Бонка извара.

— *Нали се Бонка залиби, кроз девет села десето, у тоа пусти Неготин, викале Шанка на свадба* - исказа и другу строфу, и опорави се од стегнутости и стреса, тако да је краљ врло разговетно чуо и трећу (строфу):

— *Да свири, Бонка да испрати, Шанко си коло засвири, Бонка си оро поведе, Шанко си нож извади, заби га Бонки у срце* - и ту, збуњен стаде:

— Ваше величанство, да Вам објасним: ово је тако само у песми, за народ, који ма откуда долазио, воли трагедије, и Срби, као и ми Јермени, па сам ја то тако оставио. А лакши сам затвореник, зато што се све мало другачије догодило: док сам три године служио Вашу војску, да злато не гледам, она је обећана старом богатом неготинском трговцу. Пара на пару иде. Таман кад сам се вратио приређена је највећа свадба у Зајечару. Суботњи *госјани* у кући младиној беху се окупили. Мене су позвали да Бонку испратим виолином. Хтела је коло, и да га води. Надносио сам се виолином над њено лице, па је успела да ми дошапне да прекинем коло и дођем код ње у собу. Да се не би досетили *гости*, завих цигару и из авлије кренух преко прага да тражим *кибрид*, ватру. У соби сам извукао нож и, дао јој га, рекавши јој да ме убије јер без ње не могу да живим, али она ми ћупи сечиво и зари га себи у срце, говорећи да *од мој нож оће да гина, и млада да се погуби*. Побегло сам, крио се и не би ме ни ухватили да нисам на сахрани изишао пред поворку и молио да је открију да је још једном целивам. На суду сам испричао *моју причу*, а не оно што су људи смислили и што *певам*, и одредили су ми мању казну, јер су вештаци пронашли да је траг сечива на срцу био водораван, кад иде из десне јој руке, а не усправан, какав би био да сам јој га ја зарио.

— Ти душмани не дадоше да се узмемо - изусти и клону од дуге приче коју је краљ веома стрпљиво слушао, и, који је знао шта су то *ти душмани*, јер их је и он имао, од рођења у Јашију, па до ране смрти у Бечу, и који уз то, кад чу да Шанко и то што је причао зна такође да пева, замоли да још једном чује прву краћу верзију, па пође. И као да је други, веселији, опет прође покрај онога зида који му се сада учини светлим и блиставим какво је, чинило му се, било и небо.

Седајући у кола, где га је чекао и секретар, даде наредбу да се овај добри човек и уметник Шанко ослободи даљег служења казне, и тад се посвети тихом, безгласном размишљању о томе зашто су, и како, сви људи тако једнаки као њих двојица у тој балади, да ли их је туга сјединила, то јест, како то да су и Срби и Јермени готово једнаки као народ, као да имају исто срце, јер Шанко бејаше објаснио краљу како су његови стигли из Јерменије и населили Велики Извор, поред кога се налазио мањи Зајечар.

Силазећи низ *Честобродицу*, Шанко погледа ка Кривоме Виру и пихну, као да је слутио шта ће се те 83. године догодити против његовог доброг краља од стране тимочких бунџија. Нешто га жацну посред танког срца, али он продужи пут. Већ у Звездану, сачекала га је свита најбољих другара и музичара, а многи су му се придружили већ још диљем долине Црнога Тимока, препознајући *јасног лаутара*, јер своју популарност он бејаше стекао и пре ових догађаја.

Кад су улазили у Зајечар и пролазили градским улицама, људи су излазили на капицике и отварају пенџере да виде чудо које се ваљало путем у виду групе лаутара који су певали роман сваког Тимочанина, иако је насловно то био *Шанков роман за певање*.

Пролазећи покрај главне месне кафане, Шанко је направио необјашњив чин: није желео да уђе и да га виде обожаваоци. Но, свима је ипак све било јасно кад је изустио:

— Ништа у овој трагичној вароши нећу учинити и ни за чим посегнути док најпре не обиђем гроб оне што се ту *сас душа раздели*, а којој сам ја помогао да то учини - и ујутру, раном зором, најпре је на хумку положио букет ружа, а потом у руке узео *ћемане*. Да ли је тад Бонка с неба видела букет који је могла сматрати обећаним цвећем, јер јој је у првом писму војно био написао: *Крећем се са војском ка југу, ако стигнем до Цариграда, донећу ти отуда чувене хризантеме*. Једно од многих зајечарских гробљанских свитања имало је прилику да се улепша тоновима најтужније баладе коју је овај крај изнедрио, јер Шанко ју је одсвирао целу. Цели неми свет је плакао тихо милионом јецаја који су се утишавали у пропламсајима дана који се најављивао, само су лаутар и *цариградске хризантеме* плакале, јер су им се сузе на светлости јутра могле и да виде.

Тек после посете гробу и тек после неколико посета истом гробу, Шанко је зашао у публику, видно гневан и уцвељен. Али тога дана, а буна је већ увелико показивала своје лице, планирано и најављено окупљен народ у "ашчиници и кафани *Лугомерских*" могао је да чује целовиту и неокрњену баладу у оригиналном извођењу од стране њеног аутора, јер Шанко је уживо певао свој роман, *од почетка до краја*, јавно за грађане.

Изводиће Александар Дишковић своју баладу, певаће свој роман до краја живота, као да је то могло да оживи Бонку, али ће се увек током певања сећати оне једне и по године кад му је у животу било најлепше.

Сви се ми сећамо те године и по, кад смо били најсрећнији, или нам се било само тако учинило, и то је оно због чега смо и били рођени. Можда је Шанко тако непрекидно и свирао - да не би прекинуо непрекид тока мисли на младост. Због тога ће и сав бакшиш, и паре од *лумперајке*, које ће све до дубоке старости зарадити свирајући, и имајући бољу капелу од Цицварића, управо потрошити на јело и нарочито пиће за покој души његове Бонке. Никада ништа није донео кући. Његов брак са знатно млађом женом сматрао је туђим, зато се и

породици и потомцима замерио, јер је он био остао са *цариградским хризантемама* на једној зајечарској хумци још и много пре него што је у 78-ој години издахнуо, као сиромах, какав је био и кад је упознао богату Бонку.

Још једном се показало да чистој љубави може засметати разлика у материјалном стању завољених (*залибених*), што је свакако једна од грешака природе. Та грешка је и произвела тако трагичну баладу, која није нарочито заживела после Шанкове смрти, иако су и опере, па и сценски прикази покушани са њом. Опструкција породице због свих предрасуда у паланци учинила је своје, а најпре и због тога што је аутор преузео злочин на себе, све мислећи да је и то мало за онолику љубав у коју је уложио све, а добио ништа.

Ипак, о *Зајечарској Кармен* и данас се снимају музички носачи звукова, јер *цариградске хризантеме*, кажу, никада не вену, док има људи који воле тако страсно ко што су се волели Шанко и Бонка под *шам-дудом*, или ти, пољским дудом који сам себе расађује по пољима (*champs*), посебно у Западној Европи, Француској, као што верујемо да је и песма *Шанко си Бонка залиби* такође расад за оно што ће тек изникнути у нашем народу, који је домаћински прихватао долазнике из других нација, ако су имали попут њега и једнако људско срце. Изникнуће нове песме на једнаким темама које никада не умиру, као и трагичари који их доживљавају.

Шанко (с брадом и виолином) увесељава зајечарске трговце и боеме у дворишту једне од тадашњих кафана у Зајечару

Стихови песме коју је Шанко компоновао и певао на "великоизворском" дијалекту:

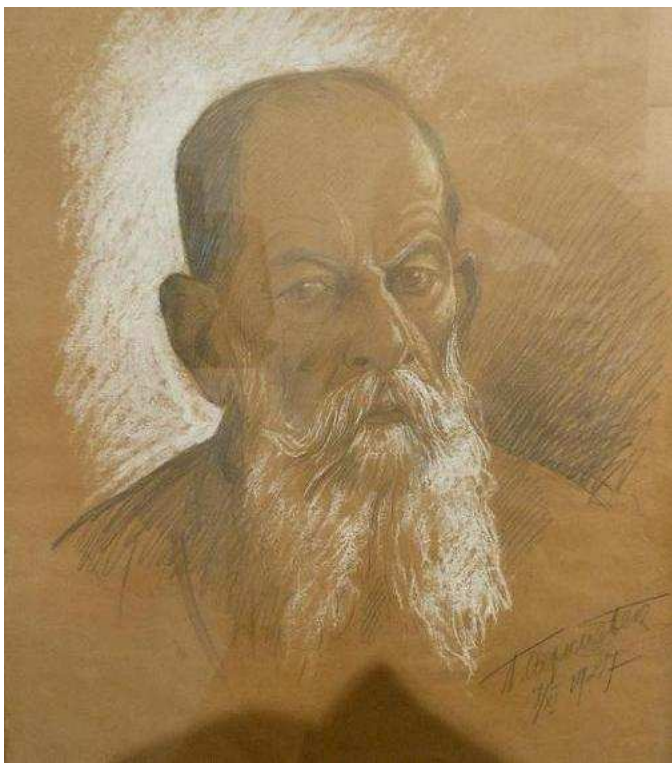
ШАНКО СИ БОНКА ЗАЛИБИ
Александар Дишковић - Шанко

Шанко си Бонка залиби,
Либи ја Шанко, воли ја,
Година и половина.
Куга са Бонка испроси,
Испроси море за другог,
През девет села и десето,
У тоа пусти Неготин.
Шанко си Бонћи думаше:
"Зашто ма, Бонће, извара,
Вара ма, Бонће, лага ма,
Година и половина
Па са за друђи испроси?"
Али му Бонка думаше:
"Несам те Шанко варала,
Варала, Шанко, лагала,
Него ма мајка не дава,
Мајка ми опште башта ми,
За тебе Шанко да ида."
Куга је била с'бота,
С'бота спроти недеља.
Тешка се свадба подигла,
Свадбата оште сватове,
Те Бонка да ми одвед'т,
У тоа пусти Неготин.
Најни са Шанка викнале,
Бонћи на свадба да свири,
Да свири да ја испрати.
Куга е било в' недеља,
Шанко ми рано порани,
Бела си риза премени,
Запаса поес до грди,
Забоде оштро ножленце,
И зе си јасна лаута,
Бонћи на свадба да свири,
Да свири да ја испрати.
Рано на свадба утиде,
Господско оро засвири.
Дорде си Шанко свирише,
Бонка си оро водеше,
Па си на шанка думаше:
"Либе ле, Шанко, млад зелен,
Куга ми оро развалиш,
По мене в' соба да влезнеш,
Сас тебе да са опроста,

И да та, Шанко, дарувам,
Че ас шта, Шанко да ида,
У тоа пусти Неготин."
Шанко ми оро развали,
Па си кутија извади,
Цигара да си направи,
Па в' соба тргна да влезне,
Цигара да си запали,
Ората да се не сетат.
Куга ми в' соба тој влезна,
Убава Бонка сагледа,
Бонка ми стоји и плаче,
Като плачеше, душмане:
"Што стојиш, Шанко, што гледаш,
Зашто ма млада не губиш
Од твоја рука да гина,
Сватове да ма не водат,
У тоа пусти Неготин."
Шанка ми жалба нападна,
С љава је р'ка пригрна,
Басна му р'ка ваф појас,
Извади пштро ноженце,
Па тој си Бонка убоде,
На љава страна в срцето.
Бонка ми писна, заплака,
Заплака, болно продума:
"Мале ле, мајко, проклета,
Зашто ма, мајко, не даде,
За Шанка млада да ида,
Нали сам него либила,
Годину и половина.
Шанко ма, мамо, убоде,
Раф љава страна в срцето,
Азе шта, мајко, да умра,
Бог да та, мамо, убије,"
Куга си това изрече,
Ћа са сас душа раздели.
Зарана в'света недеља,
Нејин си Бонка зимале,
Однеле па са раевале,
А Шанко море остана,
Окован, Шанко, затворен,
Дваес годин осуден,
Заради Бонка убава.

Записао Сергије Калчић

Шанко и Бонка у Народном музеју у Зајечару

*За веб сајт СРПСКОГ КРИВАКА,
приредио Живорад Лазивић*